

**Суховій Л. А.,**  
студентка 4 курсу філологічного факультету  
Мелітопольського державного педагогічного університету  
імені Богдана Хмельницького

**Шарова Т. М.,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури  
Мелітопольського державного педагогічного університету  
імені Богдана Хмельницького

**Шаров С. В.,**  
кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри української і зарубіжної літератури  
Мелітопольського державного педагогічного університету  
імені Богдана Хмельницького

## ОСОБЛИВОСТІ КІНОПОВІСТІ О. ДОВЖЕНКА «УКРАЇНА В ОГНІ»: БАЧИТИ, ЧУТИ, ВІДЧУВАТИ

**Анотація.** У статті представлено особливості твору О. Довженка «Україна в огні»; акцентовано на тому, що творчість письменника є багатогранною. Твір О. Довженка «Україна в огні» творився під гул війни, у світлі пожеж та на руїнах визволених українських сіл. У статті наголошується на тому, що він охоплює найтяжчий, найтрагічніший період Великої Вітчизняної війни, зокрема її початок, чорні дні окупації, відступ.

Слід акцентувати увагу на тому, що О. Довженко не відвертається від трагічного, а кожний факт страждання народу показував на сторінках твору, оскільки він хотів донести до нащадків нелюдські тортури, яких зазнали наші люди під час війни. У статті представлено поетикальні особливості, зокрема вказано на жанр, ідею, тему та систему образів твору. За допомогою схемографіки представлено художні елементи та прийоми, які використовував автор у творі.

У статті представлено інформацію про те, що кіноповість починається у спокійному тоні. Важко уявити, що далі будуть розгортатися події життя і смерті під час війни. Під час читання твору відчуються прийоми контрасту. Такі прийоми допомагають авторові розкрити суть свого твору та надати йому більшої реалістичності. У творі автор використовує глибокий ідейний філософський підтекст про наявність війни та сімейного добробуту головних персонажів.

Дослідники наголошують на тому, що О. Довженку вдалося відтворити тогочасні події повною мірою. Грізні воєнні дні, батальні сцени та жага до перемоги лягли в основу його твору, на сторінках якого він використав інтуїцію та показав тонке відчуття міри.

У висновках вказано на те, що кіноповість О. Довженка «Україна в огні» вважається високопатріотичним твором, який можна перечитувати неодноразово. Щоразу різноманітні ситуації читач може сприймати по-різному. Грізні воєнні події, кривава помста, жакливе життя – усе це реалії тогочасної дійсності, які О. Довженко зумів майстерно передати підрастаючому поколінню.

**Ключові слова:** кіноповість, війна, життя і смерть, письменник, творча манера, ідилія, авторська позиція.

**Постановка проблеми.** Українська література ХХ ст. сьогодні відома значною кількістю письменників. Однак до плеяди тих, кого можна перечитувати неодноразово, належать не всі. Творчість О. Довженка є багатогранною та креативною. Реалістичність письма, яка лягла в основу його творів, дала йому змогу увійти в серце читача назавжди. О. Довженко сьогодні відомий як письменник, художник, кінорежисер, кінодраматург. У художніх творах письменник відтворював правду життя, додатково використовуючи різноманітні прийоми та елементи поетикального характеру. В історію світової літератури він увійшов як класик світового кінематографа (рис. 1.).



Рис. 1. Талант О. Довженка

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Творчість О. Довженка досліджували такі критики та літературознавці: О. Гончар, О. Бабишкін, І. Дзюба, В. Дончик, С. Жила, І. Захарчук, В. Ігнат, С. Коба, І. Корнієнко, Р. Корогодський, Ю. Кочерган, Н. Логвіненко, І. Місюра, Н. Науменко, Л. Новиченко, С. Пультер, В. Святовець, Н. Тимків, Г. Ткаченко, Н. Троша, В. Фашенко, В. Хархун, Т. Чумак, С. Шмулик. Зазначені критики досліджували такі аспекти творчості О. Довженка:

- літературну спадщину як вияв національної ідентичності (Н. Троша);
- трагічні події війни у творах письменника (Г. Ткаченко);
- авторську позицію в літературознавчих працях (Н. Тимків);
- духовні орієнтири творчості (Т. Чумак);
- форми деталізації у творах митця (В. Святовець);
- події Другої світової війни у художніх творах письменника (І. Місюра);
- літературний портрет письменника (С. Коба, С. Жила, І. Дзюба, О. Гончар);
- драматургію, художні особливості художніх творів письменника (Н. Троша);
- щоденникові записи кіндраматурга (І. Захарчук);
- громадянські уроки О. Довженка (В. Дончик);
- художню модель війни в текстах митця слова (В. Хархун).

**Метою статті** є аналіз кіноповісті О. Довженка «Україна в огні» та виявлення елементів трагізму у творі.

**Виклад основного матеріалу.** Відомо, що О. Довженко не лише чув про війну, він був на фронті і відчував на собі весь біль за рідну країну. З різноманітних джерел читачі можуть ознайомитись із його літературною діяльністю [2]. Однак не слід забувати про те, що не знав О. Довженко спокою та перепочинку в дні війни. Він працював, як справжній воїн, він дихав зневагою до ворога, жадою помсти і мріяв про визволену землю. Він брався за все, що лише могло сприяти перемозі: статті, новели, відозви, памфлети, кінохроніка [10, с. 240]. З-під пера письменника вийшло багато цікавих творів, серед яких можна виділити такі: «Земля», «Мати», «Поема про море», «Ніч перед боєм», «Зачарована Десна», «Воля до життя» та інші (рис. 2.)

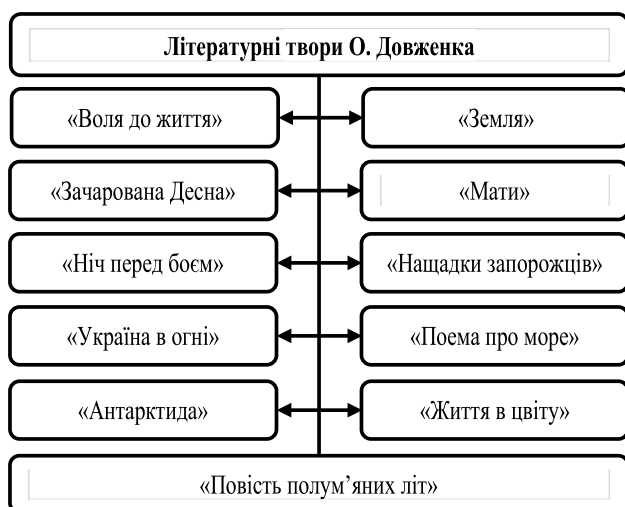


Рис. 2. Художні твори О. Довженка

Наприклад, кіноповість О. Довженка «Україна в огні» творилася під гул війни, у світлі пожеж та на руїнах визволених українських сіл. Вона охоплює найтяжчий, найтрагічніший період Великої Вітчизняної війни, зокрема її початок, чорні дні окупації, відступ. Слід акцентувати увагу на тому, що О. Довженко не відвертається від трагічного [4, с. 48]. Навпаки, кожний факт страждання народу відбивався в серці письменника: він хотів донести до наступних поколінь нелюдські тортури, яких зазнали наші люди під ярмом фашизму [8]. Читаючи твір, досить швидко можна виокремити поетикальні особливості кіноповісті, оскільки автор сам визначає жанр твору, в тему закладає трагізм українського народу, а в ідейному звучанні бринить утвердження сили духу українського народу (рис. 3.).

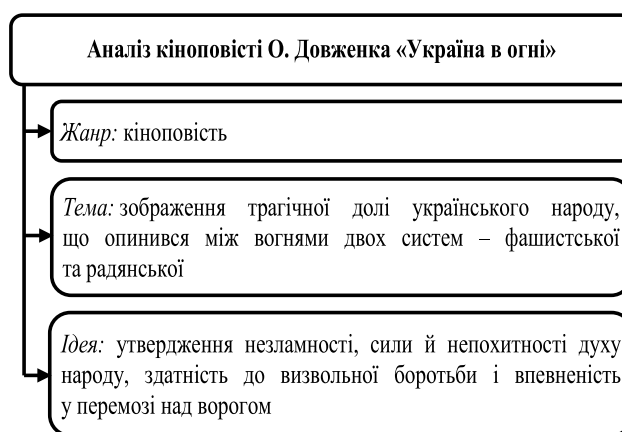


Рис. 3. Поетика твору О. Довженка «Україна в огні»

Композиційно кіноповість «Україна в огні» ділиться на три частини:

- 1) відступ наших військ;
- 2) дні окупації і партизанських дій народу;
- 3) переможний наступ.

В основу сюжету кіноповісті О. Довженка «Україна в огні» покладена історія про долю родини Лавріна Запорожця. Цілком закономірним є вибір місця дії. Це українське село, яке має назву Тополівка. Окрім родини Запорожців, читач може познайомитись із такими героями:

- Купріян Хуторний із родиною;
- Василь Кравчина;
- Мина Товченко;
- зрадник Заброда;
- німецький полковник фон Крауз.

Слід акцентувати увагу на тому, що всі персонажі твору глибоко індивідуалізовані і є типовими представниками певного класу, соціальної групи тощо (рис. 4.).

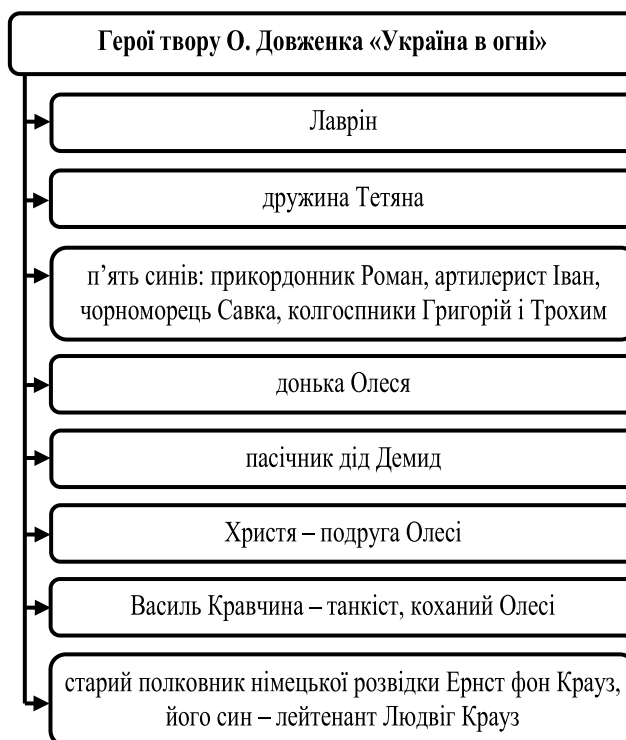


Рис. 4. Система образів твору О. Довженка «Україна в огні»

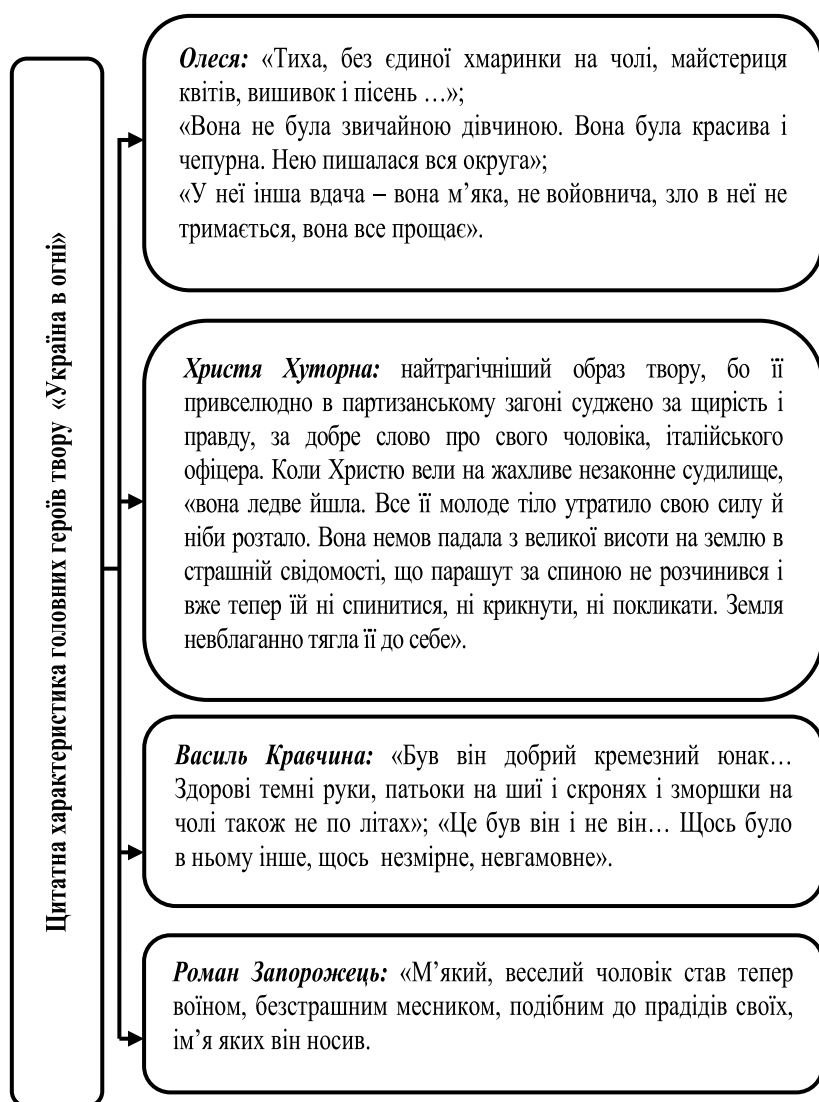


Рис. 5. Цитатна характеристика образів твору О. Довженка «Україна в огні»

Своїх героїв письменник обирає із життя. У творі навіть село Тополівка виглядає трагічним. Насправді ж, за історичними фактами, село із такою ж назвою дійсно було спустошене під час війни. Це можна пояснити тим, що автор писав те, що бачив на власні очі, відтворював те, що відбувалося поруч, і не міг усунути трагізм життєвої долі українця [3, с. 12].

Слід акцентувати увагу на тому, що кіноповість починається у спокійному тоні. Читач навіть не може уявити, що далі будуть розгортатися події життя і смерті під час війни. Тут можемо відчувати прийоми контрасту, які допомагають письменнику розкрити суть свого твору та надати йому більшої реалістичності [5, с. 45]. На початку твору автором використано глибокий ідейний філософський підтекст: у країні – війна, а поряд із такими трагічними подіями автором показано ідилію української родини, їхнє щастя та сімейний добробут.

«Зворушена до краю своїм оцим дорогим святом, піснями і всіма плодами свого простого робочого життя, добра і щедра мати, взявши чарчину, що легенько тремтіла в її маленькій сухій руці, подивилася на своїх дітей:

– Спасибі вам, діточки, що побачили вас укупі хоч раз за стільки літ. Все ніколи та ніколи, широкий світ настав. Пошли ж вам, боже, щасливу долю та сили в руки, щоб виповнити свій долг перед миром, щоб возвеличити трудами красну землю нашу українську, аби цвіла вона багатствами і згодою, а вам, мої діточки, і тобі, доню, і вам, синочки... Синочки мої, сини! Діточки мої! А боже мій, боже мій, боже мій! Ой, прощайте, прощайте, діти мої...» [1].

У кіноповісті можна відчувати наявність паралелізмів, за допомогою яких автор надає масштабності подіям та повною мірою відтворює різноманітні події тогочасся [6, с. 54]. Страшні картини війни автор іноді так майстерно подає, що читачеві не треба нічого домислювати. За допомогою декількох слів О. Довженко відтворює картини воєнних часів, страшні тогочасні проблеми, які відчували літні люди, солдати, діти. Наприклад, у кіноповісті О. Довженко так показує трагічність і біду українського народу: «Ой діточки ж мої, діточки, – жалібно голосила понад шляхом розлука» [1]. Тут читачі не прогнозують свою творчу уяву лише на образ матері чи жінки, які є у творі. Тут цілісно зринає образ усіх матерів, які не хочуть відпускати на війну своїх дітей або довгими роками не можуть дочекатися свого чоловіка з фронту.

Кіноповість О. Довженка «Україна в огні» можна вважати проблемною, гостроконфліктною. Таких елементів автор досягає завдяки чіткій окресленості героїв. Головний герой твердо усвідомлює той факт, що незалежно від труднощів треба йти до перемоги, прагнути кращого життя, не здаватися у складні часи, не дозволяти ворогу нівечити майбутнє української нації (рис. 5).

В образах жінок і чоловіків письменник закладає надію на краще майбутнє, оскільки він підводить до думки про те, що всі вони втілюють найкращі риси українця, який є патріотом своєї держави [9, с. 51]. Реалістичність і правдоподібність закладається в образи кожного персонажа не лише у творах О. Довженка, а й І. Маслова, В. Бондаря, Ю. Шаповала [7, с. 239].

Більшість дослідників акцентує увагу на тому, що Довженкові вдалося відтворити тогочасні події повною мірою. Це можна пояснити тим, що сам письменник тоді формувався як особистість. Кожен день він переживав разом з усіма солдатами про подальше життя в Україні. Грізні воєнні дні, батальні сцени та жага до перемоги на все життя закарбувалися в пам'яті письменника.

**Висновки.** Майстерність О. Довженка на сторінках кіноповісті «Україна в огні» виявилася в тому, що автор використав інтуїцію та тонке відчуття міри. Письменник правильно розставляв пріоритети та робив акценти. З філософського кута зору він переосмислював боротьбу українського народу з ворогом, закликав до перемоги та закладав ідею невмирущості українського народу. Епічний розріз воєнних подій представ-

лений автором за допомогою батальних сцен: стійкість ворога, напруга під час двобою, постійні битви.

Кіноповість О. Довженка «Україна в огні» вважається високопатріотичним твором, який можна перерахувати неодноразово. Щоразу різноманітні ситуації читач може сприймати по-різному. Грізні воєнні події, кривава помста, жакливе життя – усе це реалії тогочасної дійсності, які О. Довженко зумів майстерно передати наступним поколінням. Безсмертний подвиг, біль, туга за щастям, а також гнів до ворога письменник правдиво переніс на папір. Пишучи твір у суворих умовах, письменник довів, що кіноповість «Україна в огні» – кращий твір у його творчій спадщині, оскільки О. Довженко ставив за мету писати правду та відтворити життя українського народу в тяжкий період його становлення.

#### Література:

1. Довженко О. Україна в огні: текст. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=876>.
2. Лайфхаки з української літератури. Олександр Довженко. URL: <https://edera.gitbook.io/lit-lifehacks/rozdil-12/dovzhenko>.
3. Максимчук-Макаренко С. Типологія жіночих образів у літературній спадщині Олександра Довженка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – «Українська література». Київ. 2017. 21 с.
4. Тимків Н. Підтекст як авторська позиція через сторінки кіноповісті «Україна в огні» О. Довженка. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 47–51.
5. Троша Н. Концепт історії через призму літературної творчості О. Довженка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2014. Вип. 8 (2). С. 45–48.
6. Троша Н. Дискурс української історії в щоденникових записках Олександра Довженка. *Філологічні науки*. 2013. № 14. С. 53–59.
7. Шарова Т. Реалістичне відтворення життєвої правди у творах І. Маслова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»* : зб. наук. пр. / укл.: І. Ковальчук, Л. Коцюк, С. Новоселецька. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 59. С. 239–241.
8. Шарова Т., Шаров С., Солоненко А. Видатні особистості української словесності. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 254 с.
9. Щур О. Жінка і війна в кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні» Магістеріум. Вип. 61. *Літературознавчі студії*. 2015. С. 50–54.
10. Sharova T., Posadna T. Самобутність та оригінальність української прози 20–30-х років XX ст. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series*. 2018. Т. 2. № 69. С. 239–242.

#### Suhovij L., Sharova T., Sharov S. Features of movies O. Dovzhenko “Ukraine in Fire”: watch, running, removing

**Summary.** The article features the work of O. Dovzhenko “Ukraine in Fire”; is accentuated on the fact that the writer’s work is multifaceted. The work of O. Dovzhenko “Ukraine in Fire” was created under the rumble of war, in the light of fires and in the ruins of the liberated Ukrainian villages. The article emphasizes that it covers the most difficult, most tragic period of the Great Patriotic War, in particular its beginning, black days of occupation, retreat. It should be emphasized that O. Dovzhenko does not turn away from the tragic in O. Dovzhenko showed the fact of the suffering of the people on the pages of the work, because he wanted to convey to the descendants the inhuman torture experienced by our people during the war. The article presents poetic peculiarities, in particular the genre, idea, theme and system of images of a work. With the help of the graphic chart, art decors and techniques used by the author in the work are presented.

The article presents information that the cinematic story begins in a calm tone. It is hard to imagine that the events of life and death will continue to unfold during the war. While reading the work, there are techniques of contrast. Such techniques help the author to reveal the essence of his work and give it more realism. In his work, the author uses a deep ideological philosophical subtext about the existence of the war and the family welfare of the main characters.

Researchers emphasize that O. Dovzhenko managed to recreate the events of the time to the fullest. Fighting war days, battle scenes and the thirst for victory at all formed the basis of his work, on the pages of which he used intuition and showed a subtle sense of measure.

The conclusions indicate that the film “Ukraine in Fire” by O. Dovzhenko is considered a highly patriotic product, which can be re-read several times. Each time, a variety of situations the reader can perceive in different ways. Terrible war events, bloody revenge, terrible life are all realities of the contemporary reality that O. Dovzhenko managed to convey skillfully to the younger generation.

**Key words:** cinematic story, war, life and death, writer, creative style, idyll, author’s position.